Το εκπαιδευτικό σύστημα ως διδασκαλία της εξουσίας

Αυτή η μπροσούρα τυπώθηκε για τους σκοπούς του Σκαπούλα Φεστ, τον Σεπτέμβρη του 2011.

Για επικοινωνία:
skapoula@espiv.net / skapoula.espivblogs.net.

Πρόλογος

Δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο. Το σχολείο και τα «μαθητικά χρόνια» είναι ιδιαίτερα σημαντική περίοδος στη ζωή ενός ατόμου, και στην παρούσα μπροσούρα θα εξετάσουμε τον αντίκτυπο της εκπαιδευτικής διαδικασίας πάνω στη ζωή, το χαρακτήρα και τα πιστεύω των μαθητών.

Ας ξεκαθαρίσουμε κάποια πράματα πρώτα. Θεωρούμε πως το σχολείο είναι ένας καταπιεστικός θεσμός απόλυτα αναγκαίος για τη διατήρηση μιας καταπιεστικής στο σύνολό της κοινωνία, και η προσέγγιση, η κριτική καθώς και οι προτάσεις μας δεν μπορούν να εφαρμοστούν αποκλειστικά και μόνο για εκπαιδευτικά ζητήματα αλλά αποτελούν μέρος ενός γενικότερου απελευθερωτικού σχεδίου.

Το σχολείο είναι μια μηχανή που παραγάγει δουλοπρεπής και υποτελείς ανθρώπους έτοιμους να γίνουν σκλάβοι των αφεντικών, αφού έχουν προμηθευτεί με τις απαραίτητες αντιλήψεις. Εφοδιάζει τους νέους με στείρες γνώσεις και διαμορφώνει το χαρακτήρα τους με τρόπο ώστε από τη μια να καταστείλει την όποια αντίδραση τους σε νεανική ηλικία και αργότερα οι απόφοιτοι, (εργαζόμενοι πλέον) να μην αντιδρούν και να μην αντιστέκονται σε εκείνους που τους εκμεταλλεύονται.

Προφανώς, το σχολείο δεν είναι απόλυτα αποτελεσματικό. Υπάρχουν και εκείνοι που παρ' όλη τη σχολική αθλιότητα μπορούν ακόμα να διακρίνουν το παιχνίδι που παίζεται στις πλάτες τους. Εμείς, οι συγγραφείς, αποτελούμε τη ζωντανή απόδειξη πως ακόμη υπάρχουν φωνές αντίστασης μέσα από τα σχολικά κελιά.

Και το σχολείο δεν μπορεί να είναι αποστειρωμένο. Οι μαθητές μπροστά στην καταπίεση που υφίστανται αντιδρούν, εξεγείρονται, συνειδητά ή ασυνείδητα. Το σχολείο είναι ένας χώρος όπου θα έρθουν σε επαφή εκατοντάδες νέοι, θα ζυμωθούν και μπροστά τους ανοίγουν απελευθερωτικές προοπτικές αν και εφόσον τις αναζητήσουν. Το σχολείο, με όλες τις αντιφάσεις του, δημιουργεί και τις συνθήκες για την αντίσταση και εξέγερση εναντίον του. Στο χέρι μας είναι αν θα τις εκμεταλλευτούμε...

Η ιστορική «ανάγκη» της κρατικής εκπαίδευσης

Από τη γέννηση τους, οι αστικές τάξεις δεν ενδιαφέρονταν και πολύ για την εκπαίδευση άλλων πλην των μελών τους. Εξ' άλλου, κρατούσαν τους «από κάτω» (προλετάριους) υποταγμένους κυρίως με τη βία της αστυνομίας και του στρατού.

Όμως με το πέρασμα του χρόνου βλέπουμε την ανάπτυξη μιας καταστολής που βασίζεται περισσότερο στην χειραγώγηση συνειδήσεων παρά στη βία των κατασταλτικών μηχανισμών. Σ' αυτό το πλαίσιο η κρατική εκπαίδευση αποτελεί εργαλείο των αφεντικών έτσι ώστε να διαμορφώσουν τις συνειδήσεις των νέων και να χτίσουν την κοινωνική συναίνεση και ειρήνη, να πατάξουν δηλαδή τις αντιστάσεις εναντίων τους.

Επίσης, στην αρχή η εκπαίδευση για τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ήταν υπόθεση μαθητείας μέσα στην εργασία, δηλαδή οι νεαροί που εργαζόντουσαν, μάθαιναν στην πράξη τι έπρεπε να κάνουν για τη δουλειά τους. Αυτό σήμαινε πως οι εργάτες είχαν στα χέρια τους το μονοπώλιο των γνώσεων της παραγωγής, χρησιμοποιώντας αυτές τις γνώσεις και δεξιότητες προς όφελός τους όποτε ξέφευγαν από την όποια επιτήρηση. Οι εργάτες γίνονταν επικίνδυνα κυρίαρχοι γνωσιολογικά όσον αφορά την οργάνωση της εργασίας, και τα αφεντικά επέβαλαν ένα διαφορετικό μοντέλο διάδοσης της γνώσης (μαζί με τα ιδεολογικά πρότυπα πειθαρχίας και υποταγής): την δημόσια εκπαίδευση.

Το εκπαιδευτικό σύστημα προέκυψε από την ανάγκη των αφεντικών να οργανώσουν κεντρικά και ιεραρχικά την κίνηση και κατανομή γνώσεων μέσα στην κοινωνία, κάτω από συνθήκες τις οποίες διαμορφώνουν οι κυρίαρχοι προς το συμφέρον τους.

Σχολική ιεραρχία

Στο σχολείο μας προετοιμάζουν για την μετέπειτα μας ζωή στην κοινωνία, και μπορούμε να πούμε πως το σχολείο είναι μια μικρογραφία αυτής της κοινωνίας, και η ιεραρχία είναι αναπόσπαστο κομμάτι της.

Κατ' αρχάς υπάρχει ο διαχωρισμός του δάσκαλου, «κάτοχου» της γνώσης, και του μαθητή, «δέκτη» της γνώσης. Ο δάσκαλος είναι το αφεντικό στην τάξη, διδάσκει την προκαθορισμένη ύλη με μια μέθοδο παθητικής μάθησης, όπου ο μαθητής απλά κάθεται και ακούει ή κρατάει κάποιες σημειώσεις. Αυτό προωθεί την αντίληψη πως τη γνώση την παίρνουμε από τους «ανώτερους» μας ιεραρχικά, και συμβάλλει στο να δημιουργηθεί στους μαθητές η άποψη πως υπάρχουν «ειδικοί» και «παντογνώστες» και έτσι να

μη θέλουν να ψαχτούν και να δουν για τον εαυτό τους. Ιδιαίτερα σε μαθήματα που κάνουν ιδεολογική/θρησκευτική κατήχηση, ο μαθητής σπάνια θα ψαχτεί για να διαμορφώσει άποψη, αλλά θα δεχτεί αυτό που τον ταΐζουν.

Οι δάσκαλοι έχουν την επιλογή να τιμωρούν τους μαθητές όταν το κρίνουν αναγκαίο. Αυτό μπορεί να είναι λόγω εμφάνισης, λόγω «αταξίας», λόγω του ότι δεν συμπλήρωσαν τις εργασίες τους κτλ. Ουσιαστικά οι μαθητές τιμωρούνται όταν δεν ακολουθούν τους σχολικούς κανονισμούς ή τις διαταγές των καθηγητών. Το μήνυμα είναι σαφές: υπάκουε αλλιώς θα υποφέρεις – οποιαδήποτε αποκλίνουσα συμπεριφορά θα τιμωρείται.

Διαχωρισμοί

Η σχολική διαδικασία μέχρι το τέλος του λυκείου έχει ως κύριο σκοπό να διαχωρίσει τους μαθητές σε δύο κατηγορίες: αυτοί που θα σπουδάσουν και μετά θα εργαστούν σε κάποια ειδικευμένη δουλειά, και αυτοί που θα γίνουν ανειδίκευτοι εργάτες. Διαγωνίσματα, εξετάσεις, βαθμολογίες διαχωρίζουν τους μαθητές σύμφωνα με τις επιδόσεις τους.

Η αλήθεια είναι πως όλοι οι άνθρωποι έχουν ταλέντα και δυνατότητες. Δεν μπορεί μια σχολική μηχανή να κρίνει ποιος είναι καλός και ποιος όχι, ποιος είναι έξυπνος και ποιος χαζός. Κάθε άνθρωπος μπορεί να βρει πράγματα που αγαπά στα οποία τα καταφέρνει και που θα ήθελε να κάνει. Άλλος αγαπά τη ζωγραφική, άλλος την κηπουρική, άλλος την ιστορία κλπ. Όμως ο ρόλος του μαθητή (και εν δυνάμει εργαζόμενου) δεν είναι να κάνει αυτά που αγαπά, αλλά να υπηρετεί τους εργοδότες κάθε λογής. Αυτή είναι άλλωστε η κοινωνία που ζούμε.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν πως το σχολείο, ως θεσμός αυτής της κοινωνίας, πρέπει να διαχωρίσει τους μαθητές, έτσι ώστε να δημιουργεί από τη μια ανειδίκευτους εργάτες (φτωχούς) και από την άλλη τη μεσαία τάξη και τα πιθανά αφεντικά (πλουσίους). Οι ταξικοί διαχωρισμοί, στον «ανεπτυγμένο» δυτικό κόσμο ξεκινούν στο σχολείο.

Μαθήματα δημοκρατίας

Στο σχολείο παίρνει κάποιος την πρώτη του γεύση από τις εκλογικές διαδικασίες. Από το δημοτικό μέχρι και το πανεπιστήμιο, εκλέγουμε προέδρους, αντιπροέδρους, αντιπροσώπους, μαθητικά συμβούλια κτλ. Βέβαια στις μικρότερες ηλικίες μπορεί να φαίνεται κάπως άκακο, όμως οι αντιλήψεις που εδραιώνουν οι εκλογές του δημοτικού, συνεχίζονται μετέπειτα στο γυμνάσιο, στο λύκειο, ακόμα και στο πανεπιστήμιο κάνουν φοιτητικές εκλογές.

Η ανάδειξη κάποιου μαθητή σε πρόεδρο ή αντιπρόσωπο μπορεί να συσχετιστεί με το θέμα των διαχωρισμών που αναφέρθηκε προηγουμένως, δηλαδή δίνονται δικαιώματα και τιμές σε κάποιον ανάλογα με τη δημοτικότητά του.

Οι λογικές που προωθούν αυτές οι πρακτικές είναι αυτές της ανάθεσης και της διαμεσολάβησης. Δηλαδή, από τη μια οι μαθητές από μόνοι τους δεν είναι ικανοί για να αναλάβουν οι ίδιοι τη διαχείριση κάποιων θεμάτων, και γι' αυτό πρέπει να εκλέξουν κάποιον εκλεκτό, και «έξυπνο» να το κάνει γι' αυτούς. Αυτό αντανακλά τις εκλογικές διαδικασίες μετέπειτα, όπου οι άνθρωποι είναι δήθεν ανήμποροι να έχουν οι ίδιοι τον έλεγχο της ζωής τους, και τη χαρίζουν σε κάποιον πολιτικό. Από την άλλη, υπάρχει και το θέμα της αντιπροσώπευσης, δηλαδή να παίρνονται αποφάσεις για σένα χωρίς εσένα, που στο σχολείο ίσως να μην είναι τόσο σοβαρές, αλλά μετά μπορεί και να επηρεάζουν καθολικά τη ζωή κάποιου.

Η διαδικασία της τυποποίησης

Το σχολείο παράγει ένα συγκεκριμένο μοντέλο μαθητή: υπάκουος, νομοταγής, υποτακτικός, φοβισμένος. Η ομοιομορφία είναι επιδίωξη της σχολικής μηχανής. Στην ουσία αυτό που θέλουν είναι να δημιουργήσουν τους «ιδανικούς» εργαζόμενους, με τα προαναφερόμενα «προτερήματα».
Οι μαθητές πρέπει να γίνουν σαν τα ρομποτάκια. Βέβαια και οι ίδιοι πρέπει να συνηθίσουν τούτη την ιδέα, χωρίς να ξέρουν ακριβώς τι συμβαίνει. Οπότε, σχολική στολή, πειθαρχία, και επιβολή της τάξης κάτω από αυστηρό έλεγχο. Η «οργάνωση» με στρατιωτικές μεθόδους αποτελεί συχνό φαινόμενο στο σχολείο. Οι μαθητές στοιχίζονται για προσευχή, για παρελάσεις, με μιλιταριστικό τρόπο. Το σχολείο άλλωστε, και αυτό ισχύει για τα αγόρια, αποτελεί τον προθάλαμο της στρατιωτικής πειθαρχίας και της μιλιταριστικής επιβολής, έτσι ώστε να γίνουν οι μαθητές υποταγμένες και πειθήνιες μηχανές.

Τα ιδεολογήματα της εκπαίδευσης

Κατά τη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων, οι συνειδήσεις των μαθητών θα «εμπλουτιστούν» με διάφορα ιδεολογήματα και κυρίαρχες αντιλήψεις. Ο

εγωισμός είναι δομικό στοιχείο της εκπαίδευσης. Οι μαθητές μαθαίνουν πως είναι ο καθένας για τον εαυτό του, όλοι εναντίων όλων δηλαδή. Αυτό γίνεται με τα ατομικά θρανία, την αποθάρρυνση της συνεργασίας (η οποία συχνά τιμωρείται) και με την προώθηση ατομικιστικών λογικών του τύπου «εγώ θα νοιαστώ για την πάρτη μου».

Η ρουφιανιά είναι επίσης αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της κοινωνίας, και έτσι και του σχολείου. Όποτε γίνει κάποια «αταξία» οι καθηγητές θα παρακαλέσουν τους μαθητές να καταγγείλουν ποιος το έκανε, ή να δώσουν κάποιες πληροφορίες. Μέσα στο πλαίσιο των εγωιστικών αντιλήψεων που προάγει το σχολείο, πολλοί μαθητές θα «δώσουν» τους συμμαθητές τους επιδιώκοντας το προσωπικό τους συμφέρον, αφού η ρουφιανιά τους θα επιβραβευτεί.

Ο εγωισμός και η ρουφιανιά είναι αναγκαία στοιχεία ενός πειθαρχημένου εργάτη. Όχι μόνο οι συνάδελφοι να μην αγωνίζονται μαζί (καθώς κοιτά ο καθένας την πάρτη του) αλλά να στρέφονται ο ένας ενάντια στον άλλον, ρουφιανεύοντας και ξεπουλώντας τον αδερφό σου για το προσωπικό σου συμφέρον. Τα αφεντικά τρίβουν τα χέρια τους...

Βέβαια, θα ήταν τεράστια παράλειψη να μην αναφερθεί το ιδεολόγημα του πατριωτισμού/εθνικισμού, που, ιδιαίτερα στην Κύπρο έχει στήσει πάρτι μέσα στα σχολεία. Από το δημοτικό μέχρι το λύκειο: μαθήματα «εθνικής» ιστορίας και ιδεολογικής κατήχησης, σχολικά πανηγύρια – γιορτές και εθνικιστικές κορώνες, ομιλίες, γράμματα του υπουργού, παρελάσεις, ύμνοι, και ότι άλλο σκεφτεί η νοσηρή τους φαντασία να μας ταΐσει.

Ας εξετάσουμε και το ρόλο του πατριωτισμού/εθνικισμού στη ζωή των μαθητών ως εργαζόμενων. Εντάσσονται στην κοινότητα του έθνους, διαχωρίζονται από τους μετανάστες συναδέλφους τους με εθνικά κριτήρια, και αγωνίζονται για το «εθνικό συμφέρον» το οποίο και είναι συμφέρον των αφεντικών. Οι κοινωνικές ανισότητες κρύβονται πίσω από το πέπλο του έθνους, αφού αυτό βάζει εργάτες και αφεντικά, καταπιεζόμενους και καταπιεστές στο ίδιο καλούπι: αυτό του «έλληνα», ή ελληνοκύπριου τέλος πάντων. Προοπτικές κοινωνικής/ταξικής αντίστασης? Όσο βασιλεύει ο μύθος του έθνους, χλωμό...

Επίλογος

Ωραία όλα αυτά, όμως η κριτική από μόνη της δεν κάνει και τίποτε. Και αυτό που εκφράζουμε δεν είναι μια «τυφλή οργή» ή ένας αγώνας χωρίς μέλλον. Σαφώς και υπάρχει το πρόταγμα για κάτι καλύτερο...

Σήμερα, εμείς οι μαθητές τι μπορούμε να κάνουμε? Η απάντηση είναι απλή. Συνειδητοποιούμαστε, και αντιλαμβανόμαστε ξεκάθαρα τη θέση μας σ' αυτόν τον κόσμο. Σήμερα μαθητές, (που βιώνουμε τη σχολική καταπίεση στο πετσί μας) αύριο εργαζόμενοι. Όμως δεν φαίνεται να είναι και πολύ καλή επιλογή απλώς να «αφήσουμε τα πράγματα να πάρουν την τροπή τους» στα χέρια όσων μας κυβερνούν. Τα 'χουν κάνει σκατά. Να πάρουμε τις ζωές μας στα χέρια μας, και να αντισταθούμε σε ότι μας καταπιέζει, δηλαδή αυτό το σύστημα, και να επιδιώξουμε μια κοινωνία αλληλώτικη, ελεύθερη, όπου θα διαχειριζόμαστε μόνοι μας τις επιθυμίες και τις ανάγκες μας.

Όσον αφορά την εκπαίδευση, θέλουμε σχολεία ελευθεριακά, όπου θα καλλιεργείται η κριτική σκέψη, όπου καθένας θα ακολουθεί τα ενδιαφέροντά του, και θα μπορεί ελεύθερος να αναπτύξει τα ταλέντα του. Σχολεία που θα τα διοικούν από κοινού οι μαθητές και οι καθηγητές, (λαμβάνοντας υπόψη τυχόν ιδιαιτερότητες κάθε ξεχωριστού σχολείου) χωρίς ιεραρχία και διαχωρισμούς. Όπου δεν θα υπάρχουν κάτοχοι της «απόλυτης αλήθειας» αλλά όλοι μαζί θα μαθαίνουν το πιο σπουδαίο πράγμα: την ελευθερία. Και τέτοια σχολεία αποτελούν κομμάτι της ανεξούσιας κοινωνίας που ονειρευόμαστε...

μαθητική ομάδα σκαπούλα

skapoula.espivblogs.net